

Demény Péter

Szorongó darázs

Balla Zsófia: A darázs fészke

(részletek)

„Értekező líra” – ez Balla Zsófia *A darázs fészke* című kötetének pontos alcíme. Aki ezeket az esszéket írja, ugyanaz, aki a verseket. A Balla Zsófia-esszék ugyanolyan átgondoltak, mívesek, ugyanúgy megteremtenek egy külön nyelvet, mint a Balla-költészet. Ugyanolyan légritka magasban íródnak: a tizenhárom éves Litera-napló éppúgy bekerült ide, mint a jóval későbbi akadémiai székfoglaló.

Műveltség és melankólia: talán ez a két címke a leghitelesebb. Aktív műveltség: nem csupán tárol, használ is, gondolkodik, töpreng, vívódik. És aktív melankólia: leásna a szomorúság gyökeréig. „Januárban, a Bak jegyében, vagyis a Szaturnusz bolygó, Melancholia uralma alatt születtem, mi több, szombaton, Saturday, azaz Szaturnusz napján. Tálalva van, természetem sorsára készen áll. Húzd rá, cigány! Tölts hozzá bort a rideg kupába.” (*A Szaturnusz bolygója, avagy Melankólia és irónia – 335.)*

Teljes műveltség: mindenre figyel. A színházról éppúgy gyönyörű írások szólnak, mint a zenéről vagy a képzőművészetről, Vas Istvánról éppúgy, mint Maia Morgensternről, a nagy román színésznőről, akit a legtöbben talán Mel Gibson *Passió*jából ismerhetnek (Szűz Máriát játszotta), vagy Herta Müllerről, a Nobel-díjas sváb származású román írónőről, aki Romániában született, de hosszú évtizedek óta Németországban él.

Vagy a keserűbb mindenre: Kolozsvárra, a szerző szülővárosára, mindenkori nagy témájára, magyarságára Romániában, zsidóságára ebben a magyarságban, idegenségére és otthonosságára Budapesten. A négy ciklus összesen negyvenkét esszéje (milyen nagyszerű ez is, a számok misztikája) át meg át van szőve mindazzal, amiről eddig beszéltem, méghozzá szervesen, elegánsan, sokszeműen és sokszívűen. Ahogy a műveltséget egykor és a legjobbak értették.

Hiteles kötet ez, egy olyan ember kötete, aki egy nehéz hűséggel próbálkozik. „Milyen baráti szeretet az, amely már csak elnéző lehet? / Igazi. Mert feltétel nélküli. / Hamis. Mert nem teljes. / Mert milyen

barátság az, amely csak az igazság töredékét bírja el?" (*Barátság* versus *igazmondás? avagy Milyen járművel érkezem?* – 152.) Ez ennek a könyvnek a tétje: mindenről az egészet mondani. Nem *el*mondani, bár egyes esszékben egy ilyen igyekezet is érződik. Hanem úgy beszélni, hogy mindent az egészhez viszonyítunk, soha nem akadni el féligazságokban vagy tetszetős pontszerűségekben.

Ez egy kérdező könyv. Montaigne gondolatának, melyet a 2003-as könyvheti megnyitón idézett a szerző, mintegy illusztrációja: „egy jó mű attól még nem veszíti el báját, hogy az én ügyem ellen perlekedik" (*Köszöntés a tűzből* – 265.). De mint a műveltség esetében, itt is: szerves, dinamikus, töprengő illusztrációja. Soha nem nyugszik el, illetve ha mégis, hiszen minden írás befejeződik, soha nem apodiktikusan. Az olvasó ember folyamatosan egy higgadt, mérlegelő, moll hangot hall. Az elfogultságok a gyakori ismétlésekből derülnek ki, és persze a Balla-líra követői számára ismerősek. Ha egy ilyen könyv végén elengedhetetlen lenne egy névmutató, abban szerepelne Nemes Nagy, Rilke, Lengyel Balázs, Arany, Balassa Péter, Vas István, Egyed Péter, Petri, Pilinszky és mások neve.

Az irodalom mellett van egy terület, amelyben Balla Zsófia nemcsak az ízlésére számíthat, ez pedig a zene. A költő zeneiskolát, majd zeneakadémiát végzett, zongorázik: belülről szólalhat meg erről a művészeti ágról. „Mozart-doboz" – mondja a *Litera-napló* 2006. 10. 12., csütörtöki bejegyzésének címe, és benne az egyik legnagyvonalúbb és legszebb reflexió: „Eszembe jut Jagamas János, zenei polihisztor-tanárom, aki némely csapnivaló hangverseny után (…) mindig megjegyezte, hogy ő a leggyengébb előadásban is a megszólaltatáson túli zenét, a zeneszerzői zsenit hallja." (71.) A tanítvány persze viaskodik a mesterével: „A zene hangzásban, a megszólaltatásban él. Jagamas tanár úrnak annyiban volt igaza, hogy a zeneszerzők, a képzett zenészek a néma partitúrát olvasva is belső hallással *hallják* a zenei anyagot. De a zenemű életét és sugárzását a megszólaltatás minősége adja." (71–72.) Ám amikor a *Levélkamrá*ban Balassának ír, és gyönyörűen elemzi a *Máté-passió*t (356–357.), akkor nem említi meg, hogy melyik előadásra gondol. Igaz, a mű szerkezetét boncolgatja, viszont éppen ebből is kiderül, mi a különbség a zene és a színház között, amely egészen másképpen egyszeri.

Ennél jóval fontosabb azonban, hogy *A darázs fészke* zenei felépítésű. Négy tétel, melyeket egyre visszatérő motívumok kapcsolnak össze; ezek a motívumok a magasabb szintű visszatéréssel egyre tágítják, gazdagítják egymást, és rejtetten, utalásosan, a kihagyás révén vallanak szerzőjükről,

aki azonban maga is része csupán mindannak, amiről beszél. A cím is hat a hallásra: valami zúgni kezd a fülünkben, még mielőtt kinyitjuk a könyvet. Amikor becsukjuk, egy morajló kagylóság marad a fülünkben, amelyhez muszáj visszatérni.

A tanulmány teljes szövege megjelent a Dunszt Kultmag, 2019. október 17-i számában